

Filòsof i Teòleg. Professor a la Universitat Ramon Llull

Francesc Torralba

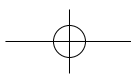
Essència i formes de la por en la hipermodernitat

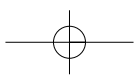
La por no és un tret exclusiu del ciutadà contemporani. Es tracta, en tot cas, d'una passió característica de la condició humana lligada a la incertesa i a la consciència de la pròpia fragilitat i finitud, les quals l'home ha pretès superar sempre de múltiples maneres. Tanmateix, si bé la por ha existit sempre, actualment presenta unes formes i una fesomia distintes de la d'altres etapes històriques. Les raons de la por, podríem dir, són unes altres. En aquest article, el professor Francesc Torralba fa un recorregut pel que anomena les «formes hipermodernes de la por», algunes de les quals -adverteix- han coexistit sempre en tant que són l'altra cara de l'estructura contingent de l'ésser humà. L'autor se centra a descriure les característiques actuals de la por de la mort, de l'estrany, de la tècnica, del fracàs, de la llibertat i de la soledat. Enfront d'aquesta passió que emergeix davant d'un mal previsible, ens proposa recuperar i actualitzar el sentit que els clàssics donaven a dues virtuts fonamentals: l'audàcia i la fortalesa.

1. Anatomia de la por

En els darrers anys s'ha escrit, amb abundància, sobre una de les passions que pateix el ciutadà contemporani que, en si mateixa, no és nova, però que adquireix formes i modes expressius molt plurals en la nostra època.¹ Ens referim a la por.

En els tractats clàssics d'antropologia filosòfica, la por és tractada com un tret universal humà, com un lloc comú o punt de trobada de totes les diverses manifestacions de la condició humana. La por, lligada directa-

Essència i formes de la por en la hipermodernitat

ment a la consciència de la finitud, no és, però, una emoció únicament humana, tot i que en l'ésser humà té unes característiques i trets molt específics. No és la nostra intenció exposar fil per randa les arrels filosòfiques d'aquesta emoció que tenalla, poc o molt, tots els éssers humans, però sí que ens proposem presentar les formes que té la por en la nostra època.

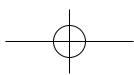
La por, com l'ésser, com l'amor o el mal, es diu de moltes maneres i obeeix a molts pretextos.

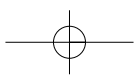
La por, com l'ésser, com l'amor o el mal, es diu de moltes maneres i obeeix distints pretextos. No respon solament a una causa eficient, i s'expressa d'una manera multiforme. Recórrer a aquesta causalitat plural i aquesta diversitat formal supera, amb escreix, els límits d'aquest article. Són, també, molt complexes les formes que els éssers humans han imaginat per alliberar-se, encara que sigui provisionalment, d'aquesta emoció. Tot ésser humà, en algun moment del seu periple biogràfic, experimenta la por i, enfront d'ella, necessita conrear mecanismes de salvació, emprant els que li ofereix la seva cultura o bé el seu context immediat.

Semblaria, a priori, que la por és un sentiment més propi de l'època precientífica que no pas de l'era tecnològica i, no obstant això, la por, de manera difusa però persistent, s'estén per totes les esferes de la vida col·lectiva. Hi ha la por en l'esfera macro que té a veure amb la crisi ecològica planetària, però també hi ha la por en l'esfera micro, la del ciutadà que circula per un carrer estret i fosc i té por que l'assetgin. Hi ha por en les organitzacions lucratives, però també en l'esfera més íntima, en la pròpia llar, la por de perdre els vincles, la de no estar prou preparats per a competir i la de perdre rellevància i prestigi a la vida social.

No ens proposem, òbviament, fer un inventari exhaustiu de les pors que, a dia d'avui, assetgen el ciutadà hipermodern, però sí identificar-ne, si més no, les més rellevants² i indicar-ne algunes claus de resolució.

En l'hora present, la por té una fesomia ben distinta de la que tenia en les èpoques premodernes. L'home arcaic temia l'ira dels déus mitjançant devastacions naturals, se sentia desprotegit, com a la intempèrie. No coneixia les lleis que regeixen la naturalesa i no tenia eines per controlar-la, ni sotmetre-la. Estava a mercè dels déus i de les inclemències naturals. Creia que les seves transgressions morals encendrien la venjança de les di-

vinitats i que calia protegir-se de les seves respostes. En l'era primitiva, la por es vinculava directament a les forces sobrenaturals i a la seva capacitat per devastar els petits cosmos humans.

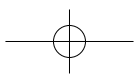
En la hipermodernitat, els déus han estat esborrats de l'horitzó i la natura és descrita a partir de lleis de caràcter universal. No temem ja els déus de l'antiguitat, ni tampoc les follies de la natura, però proliferen altres formes de por. Hi ha por a les organitzacions, por de la precarietat laboral, por de perdre la salut, por a causa de la inconsistència dels vincles. Apareixen nous escenaris de l'amenaça, nous relats de devastacions futures que encenen la por al ciutadà mitjà.

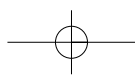
Les raons de la por són distintes en el present que en el passat, però no hem estat capaços de desfer-nos d'aquesta passió que esmussa les possibilitats d'ésser feliç en aquest món. El que vertaderament causa por no és la natura, sinó l'ús que l'ésser humà en pot arribar a fer i les devastadores conseqüències que pot tenir la colonització tecnològica del món de la vida. Ja no fan por els déus, però sí el que els éssers humans som capaços de fer i de legitimar en nom dels déus.

Hi ha, lògicament, una sèrie de pors que persisteixen i que són la conseqüència directa de la vulnerabilitat humana, de la condició mortal i de la insostenible lleugeresa del seu ésser, emprant la bella expressió de Milan Kundera.³ Causa por el patiment, el deteriorament, la dependència, la mort, la pròpia i la dels éssers estimats, també la marginació, l'exili i l'oblit, però aquestes pors no són un fenomen nou, sinó epifanies de la vulnerabilitat humana. Ens causa por allò que no podem controlar, dominar, calcular, anticipar i programar. Tot allò que escapa a la xarxa de la racionalitat. No endebades, en contextos culturals en els quals la fragilitat de la raó és una nota essencial, la por augmenta significativament. Es desconfia de les seves possibilitats per alliberar-nos del mal.

Hem deixat de creure en la fe tradicional, però també en les potencialitats de la raó moderna. Precisament perquè no tenim domini sobre la finitud, preferim ocultar-la, maquillar-la, fins i tot negligir-la, però les pors que emanen de la consciència de la finitud, de la fragilitat, afloren i irrompen malgrat els antídots i analgèsics.

Ens causa por allò que no podem controlar, dominar, calcular, anticipar i programar.

Essència i formes de la por en la hipermodernitat

2. L'essència de la por. Postil·les a Descartes i Hume

Al llarg de la història del pensament modern, aquesta passió no ha estat, precisament, objecte de massa monografies. A diferència d'altres passions, com l'amor, l'odi, la compassió, la crueltat, la tristesa o l'alegria, la por ha ocupat un espai marginal en els tractats sobre les passions que ens han deixat els més insignes pensadors moderns. D'entre ells, cal assenyalar la reflexió de René Descartes i de David Hume.

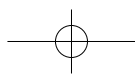
René Descartes, a l'article 176 de *Les passions de l'ànima*, es refereix a l'ús de la por i diu: «Pel que fa a la por o al terror, no veig que mai pugui ser lloable o útil; per això no és una passió especial, sinó tan sols un excés de covardia, d'esglai i de temor, excés sempre viciós, com la intrepidesa és un excés de coratge que és sempre bo». I afegeix: «Atès que la principal causa de la por és la sorpresa, res millor per alliberar-se'n que obrar amb premeditació i preparar-se per a tots els esdeveniments el temor dels quals pot causar la por».

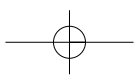
Segons Descartes, la por no és una virtut sinó una debilitat humana, una forma de pobresa anímica que s'esdevé quan irromp una sorpresa.

Segons el pare de la filosofia moderna, la por no és una virtut ni una excel·lència de caràcter, sinó més aviat una debilitat humana, una forma de pobresa anímica que es produeix quan irromp una sorpresa, allò que no esperàvem i no sabem com afrontar. La por, per tant, es cura amb la premeditació, el càlcul, l'anticipació, la pràctica de la racionalitat. Amb tot, cal dir que, fins i tot en el cas que la premeditació treballi adequadament, la sorpresa pot irrompre a la vida, perquè no tot allò que passarà es pot anticipar mitjançant la imaginació, per la qual cosa la racionalitat sembla que pot atenuar la por, però no extirpar-la d'arrel.

El més cèlebre dels filòsofs empiristes, David Hume, al *Tractat de la naturalesa humana* diu: «Les passions de la por i de l'esperança poden produir-se quan hi ha el mateix nombre de probabilitats en ambdós costats, sense que sigui possible descobrir cap superioritat en cap de les dues. És més, les passions són intenses en aquesta situació com més fonament tingui la ment per parar-se en una d'elles, de tal manera que es veu agitada per la major incertesa».⁴

I afegeix: «Totes les classes d'incertesa tenen una forta connexió amb la

por, fins i tot encara que no produeixin cap oposició de passions mitjançant les imatges i les consideracions oposades que ens presenten».⁵

Finalment, David Hume conclou: «Tot el que origina fluctuació o mescla de les passions amb algun grau de malestar produirà sempre por o, com a mínim, una passió tan semblant que amb prou feines podrà distingir-se entre ambdues».⁶

El pensador empirista relaciona directament la por amb la incertesa: «Jo porto encara més lluny aquest principi de la connexió de la por amb la incertesa, assenyalant que qualsevol dubte produeix aquella passió, fins i tot encara que ens presenti allò que és bo i desitjable».⁷

Hume, des de l'empirisme, relaciona directament la por amb la incertesa.

Aquesta relació tan íntima entre la por i la incertesa ha estat molt explotada en els temps actuals. Si és veritat, tal com s'ha escrit, que vivim en la societat de la incertesa i del risc,⁸ no és estrany, doncs, que la sensació de por augmenti, perquè hi ha una relació directament proporcional entre ambdues. En els temps hipermoderns, el ciutadà pateix més incerteses que en els temps immediatament passats i aquest no saber, aquesta fragilitat constitutiva, li genera un estat de por que, amb propietat, es pot qualificar d'angoixa.

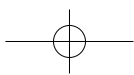
La por i l'angoixa no influeixen igualment en el comportament de la persona, tot i que l'una i l'altra caracteritzen semblantment un estat d'esperit propi del ciutadà dels temps hipermoderns.

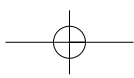
3. Formes hipermodernes de por

No és possible, en un article d'aquestes dimensions, identificar la pluralitat de formes que adopta la por en l'hora present. Identifiquem les més rellevants, subratllant que algunes de les formes actuals han coexistit al llarg de tota la història de la humanitat i són constitutives de l'estructura finita i contingent de l'ésser humà.

3.1. Por de la mort

La mort causa por perquè suposa l'acabament del procés biològic i suposa entrar en contacte amb la incertesa. Avui dia, la por no ve suscitada per narratives d'ultratomba ni per una simbologia escatològica amenaçant, sinó pel fet de deixar de ser, de desaparèixer d'aquest món. Suscita por la

Essència i formes de la por en la hipermodernitat

mort, però especialment l'envelliment, la decrepitud i qualsevol forma de dependència futura.

La mort, com han fet veure des de fa més de tres decennis els sociòlegs i analistes culturals, ha esdevingut un immens tabú, un tema prohibit, gairebé escandalós. Causa por perquè no controlem, tot i els nostres intents, ni l'hora, ni el lloc, tampoc no podem anticipar quina causa la motivarà i desconeixem si quan arribi haurem fet realitat els nostres projectes personals. La mort causa por en l'actualitat, però no per la temença a un judici final, sinó pel grau d'incertesa que acompanya l'experiència.

La por a la mort comporta, avui, un culte per la vida sana, l'alimentació adequada i pels estils de vida saludables.

La por de la mort comporta, de retruc, un culte obsessiu per la vida sana, per l'alimentació adequada, pels estils de vida saludables. També genera, com a conseqüència, la sacralització de l'instant com a única garantia de felicitat.

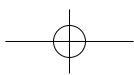
3. 2. *Por de l'estrany*

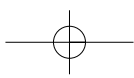
Causa por la presència inquietant de l'estrany, el desconeixement de les seves intencions i motivacions, els seus costums i les seves formes de viure. En societats d'acollida com la societat europea subsisteix la por de perdre els propis valors, de dissoldre's en una espècie de multiculturalisme buit.

L'estrany és, sempre, una presència violent, perquè qüestiona les pròpies formes de vida, perquè exigeix trobar un llenguatge comú i garantir unes regles mínimes de la bona convivència social. A la vegada, però, és també una ocasió per reflexionar sobre la pròpia identitat, sobre la singularitat col·lectiva. Mai com ara havia estat tan summament difícil definir el nosaltres.

La por a l'estrany no és nova en la civilització occidental. Irromp, sobretot, en contextos de grans fluxos migratoris com l'actual.

Aquesta por no és, naturalment, nova en la història de la civilització occidental, però en contextos d'intensos fluxos migratoris com en l'actual, irromp de nou i genera actituds de tancament, d'autisme social que converteixen la societat d'acollida en una entitat impermeable i estàtica. La fòbia a l'estranger es pot convertir, fàcilment, en odi a la seva presència. Quan es

produeix aquesta metamorfosi, la cohesió social es desmantella i irromp la barbàrie.

3.3. *Por de la tècnica*

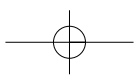
El ciutadà actual sembla estar sempre amenaçat per allò que produeix, és a dir, pel resultat del treball de les seves mans i, més encara, pel treball de la seva intel·ligència. Massa sovint, els fruits d'aquesta múltiple activitat es tradueixen en objectes d'alienació, és a dir, són purament i simplement arrabassats al qui els ha produït; però, almenys parcialment, en la línia indirecta dels seus efectes. Aquests fruits es tornen contra el mateix home; s'adrecen o poden adreçar-se contra ell. En això sembla consistir el capítol principal del drama de l'existència humana contemporània.

El fet és que el ciutadà dempeus té, cada cop, més por. Té por que els seus productes puguin ser dirigits d'una manera radical contra ell mateix; té por que puguin convertir-se en mitjans i instruments d'una autodestrucció inimaginable, enfront de la qual tots els cataclismes i les catàstrofes de la història que coneixem semblen empal·lidir. En aquesta por, explotada narrativament al cinema actual, encara ressonen els ecos d'Emmanuel Mounier⁹ i de Karl Jaspers.¹⁰

Aquest estat d'amenaça contra l'home per part dels seus productes té diverses direccions i graus d'intensitat. Sembla, afortunadament, que som cada vegada més conscients del fet que l'explotació de la terra, del planeta en què vivim, exigeix una planificació racional i honesta. Al mateix temps, aquesta explotació per a fins no solament industrials sinó també militars, i el desenvolupament de la tècnica no controlat ni emmarcat en un pla d'abast internacional i autènticament humanístic, condueix sovint a l'amenaça a l'ambient natural, aliena l'home en les seves relacions amb la naturalesa i l'aparta d'ella.

La preeminència del que els pensadors de la primera generació de l'Escola de Frankfurt van anomenar la raó instrumental (*die instrumentelle Vernunft*) es fa evident.¹¹ Sembla que l'ésser humà només percep en l'ambient natural els significats que serveixen per als fins d'un ús immediat i de consum. El progrés de la tècnica i el desenvolupament de la

El ciutadà actual sembla estar sempre amenaçat per allò que produeix, és a dir, pel resultat del seu propi treball, per la tècnica.

Essència i formes de la por en la hipermodernitat

civilització, marcat pel domini de la tècnica, exigeixen un desenvolupament proporcional de l'ètica. En els darrers temps, la preocupació per la crisi ecològica global ha suscitat una reflexió ètica centrada en el principi de responsabilitat i en l'atenció i la vetlla per les generacions futures.¹²

3. 4. *Por del fracàs*

En la societat de l'èxit, la por del fracàs, de perdre l'estatut social i econòmic, emergeix amb força. Es detecta una creixent intolerància al fracàs i una sacralització de l'èxit en termes socials i econòmics.¹³

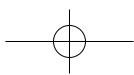
El fracàs suposa un subjecte conscient que s'hagi proposat un fi que té per possible, al qual ha aplicat esforçadament uns mitjans que té per adients; aquest fi ha estat atès i el subjecte se n'adona. La insensibilitat, l'anestèsia moral i la indiferència, disminueixen la consciència del fracàs. El fracàs sempre depèn d'allò en què fixem l'aspiració, en què situem l'èxit. El fracàs, com el mal, ho és en la mesura en què representa una amenaça per a la nostra identitat; dependrà, doncs, d'allò que creiem que ens realitza, que ens fa. Allò que considerem com a fracàs ens ajudarà a comprendre el que som i, a la inversa, allò que som ens farà considerar

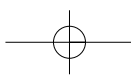
El fracàs sempre ho és en relació als nostres propòsits; amenaça la nostra identitat quan perjudica allò que creiem que ens realitza.

fracàs o no alguna cosa.

Èxit i fracàs poden ser ocasió per a no acabar mai, per a no recomençar mai, per a no reprendre's un mateix i obrir un veritable futur. La malenconia del fracàs i la mania per l'èxit són dues malalties de l'acabament: dues maneres de no saber acabar per tal de poder, tot redreçant-se, desbrossar camins nous. El fracàs és innegablement un mal perquè és signe de vulnerabilitat, d'imperfeció, d'inadaptació i de sofrència, però és també un bé perquè és la condició de tota presa de consciència i de progrés. Cal haver fracassat i cal adonar-se'n per tal de conèixer-se i realitzar-se.

La persona que fracassa, que no aconsegueix la realització del seu projecte, pot adoptar una conducta de fracàs que, com ha estat dit moltes vegades (Janet, Nabert, Lacroix) cal distingir de la reacció al fracàs. En la conducta de fracàs tota activitat creadora queda paralitzada, ja sigui per una actitud d'arrauliment, ja sigui per una repetició monòtona de l'actitud

que ha portat al fracàs. La reacció al fracàs, en canvi, redreça l'activitat i la regenera en profunditat.

3. 5. *Por de la llibertat*

Des que Erich Fromm va publicar el seu conegut assaig, *La por a la llibertat*, han canviat significativament les formes i hàbits de vida en les societats occidentals.¹⁴

No obstant això, la por de l'autodeterminació personal, d'exercir la pròpia autonomia, de defensar les pròpies conviccions en contextos tan líquids i inconsistents com els escenaris postmoderns, creix significativament. Vivim en un temps en el qual defensar idees sòlides com la llibertat, la veritat, la dignitat o fins i tot la igualtat, suscita certa por perquè estem transgredint la línia del que és políticament correcte, del que circula per les autopistes del pensament oficial.

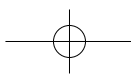
La por de la llibertat a l'era de les llibertats civils no deixa de ser una paradoxa, però és un fet manifest. Ésser singular en el món mai no ha estat cosa fàcil, però ésser-ho en un món marcat per ideologies globals que, com mai, travessen fronteres i estats, encara és més difícil i es requereix més caràcter. Per això, la por de la llibertat és, en el fons, una clara conseqüència de la crisi del caràcter.¹⁵

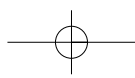
3. 6. *Por de la soledat*

Tal com ha posat de manifest Zygmunt Bauman en les seves anàlisis sociològiques, els vincles interpersonals, les relacions socials i afectives es caracteritzen, en el present, per la seva fragilitat i inconsistència. Són, essencialment, vincles líquids.¹⁶ Es fan i es desfan, tenen data de caducitat; i això, que és conseqüència d'un gran sentit de l'autonomia personal, genera, a la vegada, una terrible por.

Causa por la soledat, l'aïllament, ésser marginat del grup. Els vincles són efímers i això suscita una gran ansietat, fins i tot en forma de neguit patològic, perquè hom no vol perdre aquella vinculació afectiva que fa possible el seu equilibri emocional, però no està disposat a donar incondicionalitat, a comprometre's sòlidament amb el seu partner. La por de la soledat en les generacions més joves es tra-

Avui dia els vincles són més efímers, i això suscita una gran ansietat, fins i tot un neguit patològic.

Essència i formes de la por en la hipermodernitat

dueix en intolerància a la soledat, en una impenitent necessitat d'estar permanentment en xarxa.

Aquesta visió tan summament negativa de la soledat fa impossible reconèixer la bellesa i els beneficis anímics que també genera l'estat de la soledat.¹⁷

4. Excursus sobre l'angoixa

Quan Søren Kierkegaard va escriure *El concepte de l'angoixa* (1844) difícilment podia imaginar que la idea d'angoixa esdevindria una categoria capital per entendre el segle xx i, per extensió, també el cor de la hipermodernitat.

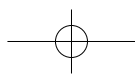
Tal com es deriva de la seva anàlisi psicològica i teològica, l'angoixa no és una passió sinó un estat d'ànim, una realitat més profunda i inhibidora, sovint mancada d'objecte que disminueix el domini dels propis actes i, consegüentment, la responsabilitat.

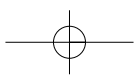
L'angoixa, que és un estat d'ànim summament complex, és una emoció persistent del subjecte que se sent amenaçat en la seva pretesa integritat, la seva síntesi convertida ja en un hàbit, per a invitar-lo o forçar-lo a accedir a una fase desconeguda del seu desenrotllament. Tal vegada, aquesta fase és millor, però com a mínim subjectivament és experimentada com un risc, com una possible pèrdua, com una possible derrota o fracàs.

Aquest estat d'ànim, tan present en les societats líquides, troba la seva base, objectivament, en el conflicte presentat entre la nova situació i l'antiga, subjectivament en l'ambivalència de tot el que és humà i que el mateix home ha de resoldre, orientant les seves tendències mitjançant la seva llibertat i donant un sentit a tot.

La dialèctica de l'angoixa rau en la tensió entre el temor de perdre la seguretat i quedar aïllat i la por al risc que suposa accedir a la novetat.

L'angoixa, tal com Kierkegaard la va descriure, és una simpatia antipatètica i una antipatia simpatètica. En efecte, hi ha quelcom de simpàtic en l'angoixa. És el descobriment de l'ambivalència humana, del fet que en l'ésser humà res no és determinat de bell antuvi, automàtic o definitiu, sinó que ha de donar sentit i una vida pròpia a tot. Aquest sentit, sempre provisional, està obert a nous descobriments, per-

què en tant que ésser històric i limitat, l'ésser humà no té les claus explicatives del demà.

La dialèctica de l'angoixa rau en la tensió entre el temor de perdre la seguretat i quedar sol, aïllat, mancat d'afecte, i la por d'accedir a la novetat, a la independència pel risc que això comporta. La independència, l'assimilació de coses noves, és necessària per a l'ésser humà en un temps com el nostre, en el qual tot envelleix acceleradament ja que només així pot desenvolupar-se progressivament i lliurement. El risc o inseguretat que pot comportar la responsabilitat personal, pel fet d'encarar els èxits i els fracassos, dóna al ciutadà una consciència més exacta, molt més vital, del seu propi ésser i de la seva limitació, consciència que es troba a la base per a construir-se interiorment d'una manera realista i, per tant, per a posseir-se de debò, per a ser senyor de si mateix.

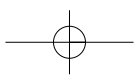
5. Contra la por, audàcia i fortalesa

La por és una passió desvetllada davant d'un mal previsible. Fàcilment ofusca la raó, falseja el judici i fa minvar la capacitat de domini. Que la por causada des de l'exterior afebleixi la llibertat i la responsabilitat dependrà de si aquesta por, un cop interioritzada, desgavella l'equilibri interior o no. Si la voluntat lliure i la racionalitat no s'imposen a la por naixent, la persona pot perdre la seva sobirania i pot ser el començament de moltes capitulacions i servituds.

La por té com a objecte un mal difícil de resistir o quelcom de bo que es presenta sota l'aspecte de mal. Els estoics la consideraven una debilitat. En l'ètica aristotèlica, les passions com a tal, és a dir, els moviments de l'apetit sensitiu no han de ser lloades ni blasmades. És més, les passions, moderades per la raó, són bones perquè ajuden a defugir el mal i a seguir el bé.

L'ètica aristotèlica oposa a la por una altra passió, que alhora és virtut, a saber, l'audàcia. És la passió que ens llança contra el perill, per vèncer-lo. Ara bé, si aquest moviment és contrari a la racionalitat en el seu ús pràctic, es converteix en temeritat. I així com l'audàcia neix de l'esperança, el temor engendra la desesperació, que ha de ser vençuda per la mateixa esperança.

**L'ètica aristotèlica
oposa a la por una altra
passió, que alhora és
virtut: l'audàcia.**

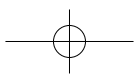
Essència i formes de la por en la hipermodernitat

En la comprensió clàssica de les virtuts, la fortalesa domina els temors i modera les audàcies.

En la comprensió clàssica de les virtuts, que ha estat recuperada per autors tan diferents com Alaidstair McIntyre, Josef Pieper o bé Vladimir Jankélévitch, la virtut que domina els temors i modera les audàcies és la fortalesa. És una virtut cardinal en tant que procura el dinamisme i la fermesa que ens permet l'exercici de totes les virtuts. És la virtut del coratge. Ens faculta per llançar-nos a la consecució d'una empresa difícil i de mantenir-nos en l'esforç constant. Però la fortalesa, per arribar al seu terme, pressuposa i comporta altres virtuts subordinades com la confiança en si mateix (fiducia), la recerca de les coses grans que procuren l'honor (magnanimitat), la paciència i la perseverança. Sense aquestes virtuts no es concep la fortalesa.

Per més que la por sigui un moviment instintiu d'autodefensa i d'incitació a la fuga respecte el que pot ser un mal per a si mateix, la por, de natural, condueix més aviat a un extrem defectuós que no pas a un equilibri. En el món d'avui, l'empresa de la construcció i desvetllament del nostre ésser es veu amenaçada com mai. Els problemes i les situacions es fan cada cop més complexos. Creixen els riscos i agonitzen les seguretats. Ens movem dins d'una ambigüitat que sembla ser una de les característiques i constants de la nostra existència. Fins i tot en l'àmbit de la fe, es dilata el domini del dubte. Tot plegat ens condueix a actituds de por.

D'una ètica i estètica fundada en la por cal passar, al nostre entendre, a una ètica de la fortalesa. Això, però, només és possible si s'identifica aquesta passió, és a dir, si se'n pren consciència. Si la vida és un risc constant en la possibilitat d'opcions diverses, la por ha de cedir el lloc a l'esperança. El coratge de la fortalesa no equival a no tenir por de res, sinó a dominar la por a fi que no esdevingui pànic inhibidor i destructor. En definitiva, ensenya també a desemascarar les falses prudències, les falses paus i seguretats. No tenim un antídote definitiu a la por, però si hàbits i estratègies per acotar-la, administrar-la intel·ligentment i escapar de la seva servitud.

NOTES

- 1 És especialment ilustratiu consultar: BAUMAN, Z. *Miedo líquido*. Paidós, Barcelona: 2009; i TODOROV, T. *La por dels bàrbars*. Pagès Editors, Lleida: 2010.
- 2 Emprem l'expressió de G. LIPOVETSKY. *Los tiempos hipermodernos*. Anagrama, Barcelona: 2008.
- 3 Cf. KUNDERA, M. *La insostenible lleugeresa de l'ésser*. Destino, Barcelona: 1986.
- 4 *Tractat de la naturalesa humana*, II, 443. Citem l'edició crítica.
- 5 *Ibidem*, p. 446.
- 6 *Ibidem*, p. 447.
- 7 *Ibidem*.
- 8 Cf. BECK, U. *La sociedad del riesgo global*. Siglo XXI, Madrid: 2002.
- 9 Cf. MOUNIER, E. *La petita por del segle xx*. Edicions 62, Barcelona: 1976.
- 10 Cf. JASPERS K. *La bomba atòmica y el futuro del hombre*. Taurus, Barcelona: 1966.
- 11 Cf. HORKHEIMER, M. *Crítica de la razón instrumental*. Trotta, Madrid: 2002.
- 12 Cf. JONAS, H. *El principio de responsabilidad*. Paidós, Barcelona: 1995; i PONTARA, G. *Ética y generaciones futuras*. Ariel, Barcelona: 1990.
- 13 Sobre aquesta qüestió, és interessant recuperar el vell assaig de J. LACROIX, *El fracaso*, Nova Terra, Barcelona, 1967.
- 14 Cf. FROMM, E. *La por a la llibertat*. Edicions 62, Barcelona: 1979.
- 15 Cf. SENNET, R. *La corrosión del carácter*. Anagrama, Barcelona: 2009.
- 16 Cf. BAUMAN, Z. *Amor líquido. Acerca de la fragilidad de los vínculos humanos*. FCE, Madrid: 2007.
- 17 Hem treballat aquesta qüestió a *L'art de saber estar sol*. Pagès Editors, Lleida: 2009.